

Історія партизанського руху: проблеми, аргументи і факти

В історії Другої світової війни є проблеми, що ніколи не втраять своєї актуальності. Перейти до складу суто академічних фактів їм не дають контрверсійність позиції навколо них, інтерес історичної науки та стан сучасного українського суспільства. Партизанський рух, поза всяким сумнівом, відноситься до таких проблем.

Партизани Сумського з'єднання на відпочинку під час рейду. 1943

Партизанські загони склалися переважно з партійного, комсомольського, радянського й господарського активу, співробітників міліції та органів державної безпеки, військовослужбовців, які опинилися в оточенні.

збільшилася допомога з Великої землі, - 4703 ворожих ешелони. Загалом, протягом літа 1941-го – осені 1944 років партизани республіки здійснили на транспортних артеріях ворога близько п'яти тисяч великих операцій і безліч

Група ковпаківських командирів разом із секретарем ЦК КП(б)У Коротченком (в центрі) перед виходом у Карпатський рейд. Праворуч від Коротченка - Ковпак з характерною борідкою, ліворуч – Руднев

Ковпак підбадьорює бійців під час маршу карпатським лісом

оточенців, що уникли поло- ну, потім розсіялася серед жителів німецького тилу і з весни 1942 року стала досить істотним джерелом поповнення партизанських загонів. Як визнавав секретар ЦК КП(б)У Д. Коротченко, до середини 1942 року більшість людей намагалася пристосуватися до німецької окупаційної влади. Але згодом населення окупованої території почало дедалі більше вірити в те, що ворога виженуть з України.

Реальною збройною силою, на яку міг твердо розраховувати створений наприкінці травня 1942 року Український штаб партизанського руху на чолі з генералом НКВС Т. Строчаком, були загони О. Федорова, С. Ковпака, О. Сабурова, В. Бегми, С. Маликова, М. Наумова та деякі інші, що мали по 2-4 тисячі бійців. До вересня 1942 року вони переважно дислокувалися в північно-східних і північних районах Сумщини та Чернігівщини, у Брянських лісах. Кількість месників стрімко зростала: якщо на початку 1943 року в Україні діяло 13-15 тисяч партизан, то на початку грудня 1943 року їх було вже близько 43 500. А у вересні 1944 року на окупованій території республіки налічувалося 297 партизанських загонів у складі 70 370 бійців.

Згідно з офіційною статистикою, якщо в другій половині 1941 року радянські партизани висадили в повітря 23 потяги, то в 1942 році - вже 232, а за 1943-й - перші десять місяців 1944 років, коли

нило припинення залізничного сполучення в німецькому тилу майже на дві тисячі діб.

Партизанські з'єднання продовжували дезорганізацію тилкових комунікацій гітлерівців і після перенесення театру бойових дій на територію західних областей України та Білорусі, а пізніше - країн Центральної Європи. Але там вони виконували й інші завдання, зокрема, вели боротьбу з силами, що не бажали підкорятися більшовицькій владі.

Вразливим місцем історії партизанського руху є інформація про кількість його учасників на території України. Ця цифра протягом 1944-1975 років змінювалася від 115 тисяч, 147,4 тисячі, 174,9 тисячі до понад 200 тисяч. Зрештою, після додаткового виявлення протягом 1960-1970-х років кількість учасників партизанського руху досягла 501 тисячі осіб.

За підрахунками сучасних істориків, найімовірніше, у партизанському русі на терені України брало участь приблизно 200-220 тисяч громадян, у тому числі 21 343 комуністи і комсомольці. Шістдесят відсотків партизанів склали колишні військовослужбовці Червоної Армії. Таким чином, у партизанах побувало лише 0,5% населення України. В партизанському русі на території України взяли участь представники 62 національностей СРСР, антифашисти ряду країн Європи. Однак кістяк партизанських формувань України склали українці - 59%, росіяни - 22,2% та біло-

руси - 6,6%. Лише у двох з'єднаннях під командуванням С. Ковпака - П. Вершигори та В. Ушакова (партизанське з'єднання ім. І. Ф. Боровика) - росіяни за чисельністю переважали українців.

Слід звернути увагу на те, що партизанський рух не всюди був ідеологічно однорідним. Поряд із партизанами-комуністами активно діяли партизани-націоналісти на територіях Західної України, Західної Білорусі, Польщі та країн Балтії. Мета у них була різна, але, як правило, всі вони рано чи пізно ставали супротивниками комуністів.

Роль третьої сили в радянсько-німецькій війні в Україні взяла на себе Організація Українських Націоналістів та Українська Повстанська Армія, яка вела боротьбу за побудову Української Самостійної Соборної Держави і збройно протистояла польським націоналістам з Армії Крайової, гітлерівцям та радянським партизанам.

Армія Крайова та Українська Повстанська Армія розвивалися у боротьбі з нацистами. Польські націоналісти із АК ефективно вели розвіддільність і готували повстання перед приходом Червоної Армії. Українські партизани із УПА також проявили себе у боротьбі проти нацистської окупаційної адміністрації та місцевої поліції. 5 червня 1943 року генеральний комісар округи Волинь-Поділля Шене заявив про це на екстремному засіданні за участі міністра у справах окупованих східних територій (нім.

Ostministerium) Альфреда Розенберга: «Українські націоналісти завдають нам більше клопоту, ніж більшовицькі банди».

Протягом Карпатсько-го рейду С. Ковпака, коли його з'єднання просувалося землями західної частини України, відбувалися воєнні зіткнення між загонами ОУН-УПА та радянськими партизанами. Недарма у щоденнику комісара С. Руднева за липень 1943 року з'явився текст такого змісту: «Націоналісти - наши враги, но они бьют немцев. Вот здесь лабиринт и думай!» Однак з часом радянська пропаганда, ігноруючи свідчення очевидців та очевидні факти, намагалась зробити із українських націоналістів «посібників німецького фашизму» і канонізувала радянський партизанський рух.

У радянські часи про партизан писали багато, однак усе написане мало чітку ідеологічну тенденційність, а більшість текстів були дуже однобічними. Як правило, у книгах та статтях на партизанську тему факти підбирались таким чином, щоб усі були переконані у мудрості вищого партійного та партизанського керівництва, героїзмі рядових «народних месників». І, навіпаки, - «непарадні факти» замовчувалися.

Партизанський рух опору, незважаючи на всю свою неоднорідність і специфічні риси, відіграв важливу роль у перемозі над гітлерівською Німеччиною та її союзниками.

Олексій УСЕНКО